

Asia: VN/24520/2023

Uuden vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentaminen

Lausunnonantajan lausunto

1. Lausunnonantajan organisaatio

Järjestö

2. Pidättekö hallituksen esitysluonnoksen 3 luvussa kerrottuja tavoitteita kannatettavina?

ei

Voit halutessasi esittää huomioita:

Vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen ja erityispalveluiden saatavuuden turvaaminen ovat sinänsä kannatettavia tavoitteita. Näitä ei kuitenkaan voi tosiasiallisesti pitää nyt ehdotetun sääntelyn päämäärinä, kun otetaan huomioon, että esitysluonnoksen mukaisesta soveltamisalasäännöksestä on poistettu lain soveltamista ohjaavat viittaukset YK:n vammaissopimuksen periaatteisiin, säännökseen on lisätty kokonaan uusia ja varsin tiukkoja kriteerejä vammaispalvelulain mukaisten palveluiden piiriin pääsemiselle ja esitetty sääntely tarkoittaisi n. 60-70 miljoonan euron vuosittaista kustannussäästöä vammaisten henkilöiden ELÄMÄN MITTAISISTA erityispalveluista aiemmin arvioituun ja hallitusohjelmaan kirjattuun nähden. Vammaispalveluista säästäminen kohdistuu monin tavoin suomalaisen yhteiskunnan vähäosaisimpiin ihmisiin. Tämä ei ole muun muassa perus- ja ihmisoikeuksien heikennyskiellon valossa hyväksyttävää. Esitysluonnoksessa mainittujen tavoitteiden toteutuminen ei vaadi esitettyjä muutoksia, joilla tavoitteisiin ei tosiasiallisesti päästäisi, sillä muutokset tekisivät lain yhdenvertaisesta soveltamisesta erittäin hankalaa, ja monet vammaiset ihmiset jäisivät vaille välttämättömiä palveluita. Esitysluonnoksessa todetut tavoitteet toteutuvat huomattavasti paremmin siten, että uutta lakia sovelletaan 1.1.2025 lukien sellaisena kuin se alun perin hyväksyttiin niin, että soveltamista ohjataan STM:n ja THL:n toimesta, lain toteutumista ja sen vaikutuksia seurataan tiiviisti yhteistyössä vammaisjärjestöjen kanssa ja tarvittaessa ryhdytään korjaaviin toimiin. Jo hyväksytyssä uudessa vammaispalvelulaissa säädetään niin ikään subjektiivisina oikeuksina

turvatuista, vammaisvuoksi välttämättömiä palveluita. Soveltamisalasäännöksen muotoilulla tulee ensisijaisesti tavoitella näiden palveluiden turvaamista kaikille niitä tarvitseville eri tavoin vammaisille ihmisille sekä vammaisten ihmisten itsenäisen elämän, osallisuuden ja

yhdenvertaisuuden toteuttamista Suomea sitovan YK:n vammaissopimuksen mukaisesti sen sijaan, että korotetaan jo valmiiksi mm. laissa moneen kertaan toistettujen riittämättömysedellytysten vuoksi melko korkeaa kynnystä päästä lain mukaisten palveluiden piiriin.

Kuten valmistelun aiemmissa vaiheissa on korostettu, tavoitteena tulee myös olla nykyisen vammaispalvelujärjestelmän väliinpuotoajaryhmien, esimerkiksi autismi- ja neurokirjon ihmisten sekä lievästi kehitysvammaisten ihmisten, yhdenvertaisen pääsyn varmistaminen vammaispalveluiden piiriin.

Myös eduskunta edellytti uuden vammaispalvelulain voimaantulon siirron viime syksynä hyväksyessään, että erityisesti autismi- ja neurokirjon lasten palvelut varmistetaan, mitä tämä esitys ei siis nyt kuitenkaan ole tekemässä. Esitys ei myöskään eduskunnan edellyttämin tavoin turvaa sitä, että kaikki vammaiset ihmiset pääsevät tosiasiasa heille kuuluviin palveluihin, ja että varmistetaan hyvinvointialueille riittävät resurssit vammaisten ihmisten tarpeenmukaisten palvelujen turvaamiseksi. Esitysluonnoksen mukainen sääntely toteutuessaan heikentäisi vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista ja vaarantaisi

pääsyn vamman vuoksi tarvittaviin erityispalveluihin ennennäkemättömällä tavalla.

3. Päästäänkö esitetyillä muutosehdotuksilla esityksen tavoitteisiin?

ei

Voit halutessasi esittää huomioita:

Lyhyellä tähtämellä voi säästää hyvinvointialueen resurssissa, mutta pitkällä tähtämellä se lisää eriarvoisuutta, vähäosaisuutta ja aiheuttaa lisää myös hyvinvointialueille.

Esitys heikentää voimakkaasti vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista ja lisää eriarvoisuutta yhteiskunnassa.

Lisäksi lakiesitys on YK:n vammaissopimuksen ja Suomen perustuslain vastainen, esimerkiksi ikäsyrjinnän osalta.

4. Ovatko ensisijaisen lainsäädännön mukaisten palvelujen ensisijaisuutta korostavat säännökset mielestänne kannatettavia? (Vammaispalvelulain 2 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Esitysluonnoksella ei päästä siihen tavoitteeseen, joka koko vammaispalvelulainsäädännön uudistamisella on usean eri hallituskauden ajan ollut: varmistaa se, että eri tavoin vammaiset henkilöt pääsisivät nykyistä yhdenvertaisemmin maksuttomien vammaispalveluiden piiriin silloin, kun kyse on vamman vuoksi tarvittavasta avusta ja tuesta.

Laissa tulisi ilmetä, että jos henkilö on saanut aiemmin vammaispalveluja, hänen tulee saada ne myös jatkossa vammaispalvelulain nojalla. Hallintolain luottamuksensuojan periaate on huomioitava.

Yhdistys pitää tärkeänä, että esim kehitysvammaisen henkilön ikääntyessä hänellä olisi edelleen oikeus vammaisuuden perusteella järjestettäviin palveluihin. Kun vammaisen henkilö ikääntyy hänestä ei tule vammautonta! Jo nykyisellään kehitysvammaisen henkilön ikääntyessä paikoin on voitu lopettaa palveluja pelkästään ikääntymisen perusteella.

Yhdistys pitää tärkeänä, että palveluita muodostetaan jatkossa kehitysvammaisen yksilöllisiin tarpeisiin vastaava kokonaisuus ja että yleisen sosiaalihuollon ja vammaispalvelun palveluita voidaan joustavasti yhdistellä asiakkaan tarpeiden mukaisesti.

Esityksessä nostetaan esille erityisesti henkilökohtainen apu ja erityinen osallisuuden tuki esimerkeiksi palveluista joita voitaisiin vähentää kun niitä käytetään samanaikaisesti muiden sosiaalipalveluiden rinnalla. Esityksen perusteissa nostetaan hyvinvointialueiden taloudelliset seikat, ei niinkään vammaisen henkilön tuen tarpeiden muutos.

Yhdistys toteaa, että hallituksen esitykseen on aiheellista lisätä täsmennys, että jatkossakin palvelut tulee järjestää tarpeiden mukaisesti ja ikääntyneiden sosiaalipalveluiden käyttö ei automaattisesti poista tarvetta vammaispalvelulain nojalla annattaviin erityispalveluihin.

Asiallisempi tapa olisi ohjata sosiaalityö laatimaan asiakassuunnitelma ja palvelutarpeen arviointi muutostilanteissa asiakkaan edun ja oikeusturvan varmistamiseksi. Arviossa tulee kiinnittää huomiota vammaisen henkilön tosiasialisiin mahdollisuuksiin saada etujensa mukaisia palveluja.

5. Onko elämänvaiheessa tavanomaisesta poikkeavaa tarvetta koskeva säännösehdotus mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Yhdymme Heta-liiton ja Kehitysvammaisten Tukiliiton näkemykseen, jonka mukaan tavanomaisen elämän käsitettä ei pidä ainakaan käyttää niin, että sillä rajataan vammaispalveluiden käyttöä.

6. Onko asiakkaan edun ja maksuttomuuden suhdetta koskeva tarkennus mielestänne kannatettava? (Sosiaalihuoltolain 4 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Esitysluonnoksen mukaan palvelun maksullisuutta / maksuttomuutta ei jatkossa lainkaan huomioitaisi asiakkaan etua arvioitaessa. Yhdistyksemme katsoo, että maksuttomuus on jatkossakin voitava huomioida asiakkaan etua arvioitaessa etenkin, kun kyseessä on vammasta aiheutuva palveluntarve, joka on usein elämänmittainen ja jonka vuoksi vammaisen henkilö ei ole voinut yhdenvertaisesti muiden ihmisten kanssa pyrkiä turvaamaan toimeentuloaan. Näin ollen vammaisten henkilöiden kohdalla palveluiden maksuttomuudelle on erityisiä perusteita, jotka on vakiintuneesti hyväksytty Suomen oikeusjärjestyksessä. Sosiaalioikeudellisen normaalisuusperiaatteen idea on ollut, että maksuttomilla vammaispalveluilla vammaisen henkilö saatetaan sellaiseen asemaan, jossa hän olisi ilman vammansa aiheuttamia toimintarajoitteita.

Vaikuttaa siltä, että normaalisuusperiaatteesta ollaan pitkälti luopumassa esitysluonnoksen mukaisella sääntelyllä.

7. Onko asiakasmaksulain säännöksiä täydentävä niin sanottu suojasäännös mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §:n 4 ja 5 momentti)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Yhdymme Kehitysvammaisten Tukiliiton lausumaan, että ehdotettu suojasäännös ei edes teoriassa saati hyvinvointialueiden käytännöistä kertyneiden kokemusten perusteella mitenkään riitä korjaamaan ehdotetuista muutoksista aiheutuvia perustavanlaatuisia ongelmia ja turvaamaan vammaisten henkilöiden oikeuksia. Uuden vammaispalvelulain soveltamisalasäännöksen tulee säilyä sellaisena, ettei se vaadi tällaista erillistä asiakasmaksusääntelyn systematiikasta poikkeavaa suojasäännöstä vammaispalvelulakiin.

Asiakasmaksut jo nykyisellään vaikuttavat olennaisesti pienituloisten kehitysvammaisten henkilöiden palveluiden käyttöön. Palveluiden tulee jatkua maksuttomina kehitysvammaisille henkilöille.

Tällä hetkellä maksujen perimättä jättämiseen liittyvät käytännöt ovat hankalia ja päätöksentekoprosessi on pitkä ja jälkikäteinen. Kehitysvammaiset henkilöt tulevat tarvitsemaan tukea hakiessaan maksujen perimättä jättämistä. Mikäli ehdotettu suojasäännös hyväksytään, ehdotetaan säädettäväksi, että kehitysvammaisen henkilön tulee saada päätöksentekevältä sosiaalityöntekijältä sosiaalityöntekijä-aloitteisesti päätös. Päätös maksun mitätöinnistä tulee tehdä samassa yhteydessä kuin tehdään palvelupäätös.

Kehitysvammaiset henkilöt eivät pysty itsenäisesti hoitamaan asiakasmaksuihin liittyviä asioita, pääsääntöisesti (taloudellisten asioiden hoitoon määrätyt) edunvalvojat eivät osallistu kehitysvammaisen ihmisen arkielämäänsä sillä tasolla, että pystyisivät näitä asioita hoitamaan kehitysvammaisen henkilön tukena.

8. Voit halutessasi esittää muita huomioita esityksestä:

Esitysluonnoksen kaltainen sääntely voisi käytännössä johtaa myös siihen hyvin ongelmalliseen tilanteeseen, että vammaiset henkilöt joutuisivat nykyistä huomattavasti yleisemmin vetoamaan yhdenvertaisuuslain 15 §:n tarkoittamiin kohtuullisiin mukautuksiin saadakseen vammansa vuoksi välttämätöntä apua ja tukea.

Esityksen vaikutusten arvioinnit painottuvat hyvin vahvasti taloudellisiin vaikutuksiin ja ovat eri tavoin vammaisiin ihmisiin kohdistuvien vaikutusten, mukaan lukien perus- ja ihmisoikeusvaikutusten, osalta riittämättömiä. Niissä jätetään muun muassa täysin huomiotta se, millaiseen tilanteeseen joutuisivat esityksen toteutumisen myötä vaille vammansa vuoksi tarvitsemiaan palveluita jäävät ihmiset, eikä myöskään sitä arvioida riittävästi, keitä nämä

vammaispalveluiden ulkopuolelle jäävät vammaiset ihmiset (mukaan lukien esityksessä useassa kohdin mainittu ”pieni osa” nykyisistä vammaispalveluiden käyttäjistä) ovat ja kuinka paljon heitä on. Vaikutuksia yhdenvertaisuuteen arvioidaan nähdäksemme epärealistisesti huomioiden se, miten vaikeaa uutta vammaispalvelulakia tässä esityksessä esitetyin tavoin muutettuna olisi käytännössä soveltaa.

Esityksen eteneminen olisi valtava heikennys vammaisten ihmisten oikeuksien toteutumisen näkökulmasta, ja pidämme välttämättömänä, ettei uuteen vammaispalvelulakiin tehdä sen mukaisia muutoksia. Uuden vammaispalvelulain soveltamisalasääntelyn tulee pysyä sellaisena, että niin nykyiset vammaispalvelulain ja kehitysvammalain mukaisten palveluiden käyttäjät kuin HE:ssä 191/2022 vp tunnistetut nykyiset väliinputoajaryhmät, kuten autismi- ja neurokirjon ihmiset, saavat vammaan vuoksi välttämättä tarvitsemansa erityispalvelut uuden vammaispalvelulain perusteella.

Usein erityisen haavoittuvassa asemassa oleviin vammaisiin, kuten kehitysvammaisiin ja vastaavaa tukea tarvitseviin, ihmisiin perheineen on jo kohdistunut kohtuuttomasti säästöjä ja leikkauksia uuden vammaispalvelulain voimaantulon siirron sekä näihin ihmisiin tyypillisesti vahvasti osuvien sotu- ja sote-heikennysten myötä. Tilannetta ei saa ajaa entistä pahempaan katastrofiin estämällä monen heistä pääsy jatkossa vammansa vuoksi välttämättä tarvitsemiinsa erityispalveluihin.

Kun vielä samaan aikaan sosiaalihuoltoon ollaan suunnittelemassa 100 miljoonan euron lisäsäästöjä hyvinvointialueiden talouden ollessa jo valmiiksi hyvin tiukoilla, on varmaa, ettei sosiaalihuoltolain mukaisilla palveluilla pystyittäisi riittävästi vastaamaan uuden vammaispalvelulain mukaisten palveluiden ulkopuolelle jäävien ihmisten vammasta johtuviin välttämättömiin palvelutarpeisiin, jolloin he joutuvat aivan kestävämpään tilanteeseen. Suomen kaltaisessa yhteiskunnassa ei voi olla hyväksyttävää jättää näiden haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten tarvitsemaa apua ja tukea vain läheisten tai hyväntekeväisyyden varaan, vaan siihen on löydettävissä ja täytyy löytyä tarvittavat resurssit.

Jokipakka Leena
Tampereen Kehitysvammaisten Tuki ry.

Jokipakka Leena
Tampereen Kehitysvammaisten Tuki ry.